

VERGİ FELSEFESİ

Aydınlanma Çağı Düşünürlerinin Keyfî Vergileme Üzerine Eleştirel Düşünceleri

Coşkun Can Aktan
Dokuz Eylül Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
ccan.aktan@deu.edu.tr

Özet

Bu çalışma içerisinde Aydınlanma Çağı düşünürlerinin vergiler üzerine eleştirel düşünceleri incelenmektedir. Çalışmamıza John Locke, David Hume, Adam Smith, Voltaire, Montesquieu ve Jean Jacques Rousseau dahil edilmiştir. Öte yandan Aydınlanma Çağı düşünürlerinin keyfî vergilemeye yönelik eleştirilerinin daha iyi anlaşılması için Aydınlanma Çağının başlamasının hemen öncesinde iki mutlakiyetçi düşünür olan Jean Bodin ve Thomas Hobbes'un görüşleri de özet olarak sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Vergi Felsefesi, Vergi Devleti, Keyfî Vergileme, Bodin, Hobbes, Locke, Hume, Smith, Voltaire, Montesquieu, Rousseau

Alan Tanımı: Kamu Maliyesi, Vergileme, Vergi Felsefesi

TAX PHILOSOPHY

Critical Thoughts of the Philosophers of the Age of Enlightenment on Arbitrary Taxation

Abstract

This paper examines the critical views of the philosophers of the Age of Enlightenment on taxation. Our study examines the thoughts of John Locke, David Hume, Adam Smith, Voltaire, Montesquieu and Jean Jacques Rousseau. However it may essential to understand the different view of two absolutists on taxes namely Jean Bodin and Thomas Hobbes just before the Enlightenment Age.

Keywords: Tax Philosophy, Tax State, Arbitrary Taxation, Bodin, Hobbes, Locke, Hume, Smith, Voltaire, Montesquieu, Rousseau

JEL Codes: D7, E62, H11, H2, K00

İ.GİRİŞ

Öylesi bir çağ yaşanmadı, dünyadaki gidişata bakarak öylesi bir Çağın tekrar yaşanabileceğini hayal bile etmemiz doğrusu biraz uzak görünüyor: Aydınlanma Çağı. 1650-1800 yılları arasında¹ özellikle Avrupa ve Amerika kıtasında bilimde, edebiyatta, kültür ve sanatta eşsiz güzellikler yaşandı. Tam olarak iki asır bile sürmedi, ama etkileri günümüze değin devam etti. Mutlakiyetçiliğin, kilisenin bağınazlığı ve yobazlığının sona erdiğini müjdeleyen ışık görünmüştü bir kere. “Üzerinde güneş batmayan imparatorluk” olarak ifade edilen topraklarından yayılan ışık başta Fransa olmak üzere Avrupa’nın birçok yerine yayıldı.

İngiliz Aydınlanmasının ilk öncüsü John Locke oldu. Mutlakiyetçiliğin ve patriarşi rejiminin keyfi yönetim olduğunu ve insanların doğuştan gelen özgürlüklerinin korunması gerektiğini çok etkileyici biçimde anlatmaya çalıştı. Daha sonra iki yakın arkadaş Adam Smith ve David Hume İskoç Aydınlanmasına öncülük ettiler. Adam Smith doğduğunda David Hume 12 yaşındaydı. 1749 yılında arkadaşlıkları başladı. O zaman Adam Smith 26 yaşında; Hume ise 38 yaşındaydı. Hume *Büyük İmansız Kafir (Great Infidel)*; Adam Smith ise *Profesör* olarak adlandırılırdı o dönemde. Tanrı tanımaz Hume’u aşağılamak için bu söz kullanılırdı. Adam Smith’e ise saygınlık ifadesi olarak Profesör olarak hitap edilirdi (Rasmussen, 2017). Liberal düşüncenin iki büyük temsilcisi uzun yıllar birlikte istişareler yaparak fikirlerini geliştirdiler. Adam Smith’in ünlü *Milletlerin Zenginliği* eserini yayınladığı yıl Hume yaşama veda etti. David Hume o yıllarda tanıştığı Jean-Jacques Rousseau’nun bazı fikirlerini paylaşmıyordu ve aralarında fikir kavgaları bile söz konusuydu. Fakat Rousseau da çetin bir adamdı; hayatı özgür yaşayan, özgürce yazan bir adamdı. Karakterindeki ve fikirlerindeki tutarsızlıklar ile yaşayan Jean-Jacques Rousseau 1749 yılında *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliklerin Kaynakları* ve daha sonra da 1762 yılında *Sosyal Sözleşme* adlı eserlerini yayınladı. Rousseau’nun ilk büyük eserini yayınladığı yıldan bir yıl öncesinde ise Charles Louis de Secondat, Baron de Montesquieu’nun *Kanunların Ruhu (De l’esprit des lois)* adlı eseri basıldı.

Aydınlanma Çağı sadece isimlerini telaffuz ettiğimiz bu insanlar ile sınırlı değildi elbette. John Locke, David Hume, Adam Smith, Montesquieu, Jean-Jacques Rousseau dışında Edmund Burke, Thomas Paine, Jeremy Bentham, Voltaire,

¹ Aydınlanma çağının sınırlarını kesin bir yıl aralığı ile tespit etmek elbette doğru değildir. Bu belirttiğimiz çerçeve dönemsel olarak en önemli gelişmelerin yaşandığı yıllar olarak kabul edilebilir.

Marquis de Condorcet, Anne Robert Jacques Turgot, Wilhelm von Humboldt, Cesare Bonesana di Beccaria, Denis Diderot ve daha bir çok büyük düşünür bilimin ve akıl ile sorgulamanın kapılarını sonuna kadar açmışlardı o yıllarda...

Hemen belirtelim ki, Aydınlanma Çağı iki büyük devrime tanıklık etti. Amerikan Devrimi (1775-1783) ve Fransız Devrimi (1789). Her iki devrimin ortaya çıkmasında vergiler önemli bir rol oynadı. Öyle ki, ağır, haksız, adaletsiz ve keyfi vergiler fitili ateşlemişti bir kere. “*Temsilsiz vergi olmaz*” haykırıları ile mutlakiyetçilik rejimleri bir bir sona ermeye başladı. Fitili ateşleyen fikirlerdi şüphesiz, fakat vergilere karşı isyan bayrağının çekilmesi ile beraber anayasacılık hareketleri de başlamış oldu.

Biz bu yazımızda Aydınlanma Çağının belki de en etkili filozoflarının yaşadıkları dönemde tanık oldukları keyfi vergileme konusundaki görüş ve düşüncelerini özetlemeye çalışacağız. Çalışmamıza John Locke ile başlayacağız; Jean-Jacques Rousseau'nun görüşleri ile sonlandırmış olacağız. Fakat Aydınlanma Çağı filozoflarının vergiler konusundaki görüşlerini incelemeden önce Locke'un hemen öncesindeki mutlakiyetçilik felsefesinin iki büyük öncüsü Jean Bodin ve Thomas Hobbes ile başlamamız uygun olur kanaatindeyiz. Zira John Locke, Hobbes'un sosyal sözleşme felsefesi üzerine bambaşka bir devlet resmi çizmiş ve mutlakiyetçiliğin en ağır ve etkili eleştirisini yapmıştır. Aydınlanma Çağının özgürlükçü felsefesinin öncülerinden önce mutlakiyetçilik felsefesinin iki büyük isminin vergiler konusundaki görüşlerini incelemek bu bakımdan önemlidir.

II. MUTLAKİYETÇİ FELSEFE: BODIN'E KARŞI HOBBS **Egemen Devlet'e Kayıtsız-Şartsız İtaat mi,** **Yoksa Meşruiyete Rıza ve Onay mı?**

Egemenlik felsefesinin iki önemli kurucusu olarak kabul edilen Jean Bodin ve Thomas Hobbes'un vergileme konusundaki düşünceleri birbirinden farklıdır. Mutlakiyetçi felsefesinin (devletin egemenlik üzerinde mutlak bir hakkının olduğunu savunan düşünce) bu iki önemli ismi acaba vergiler konusunda hangi görüşlere sahip olmuşlardır?

Bugün modern ulus devletlerin egemenlik yetkisini ve sınırlarını açıklamada Bodin ve Hobbes'un görüşlerini anlamamızın fevkalade önem taşıdığını söyleyebiliriz. Bugünün modern devletlerinde egemen seçilmiş otorite (parlamento); düzen, güvenlik, adalet-eşitlik, refah adına vergi koyma yetkisine sahiptir. Ancak egemen

devletin vergileme yetkisinin sınırları nedir ve ne olmalıdır? Bu soruyu cevaplamak için Bodin ve Hobbes'un görüşlerini özetlemekte yarar bulunmaktadır.

JEAN BODIN (1530-1596)

Mutlak Egemenlik-Sınırlı Vergileme: Bir Paradoks

“Egemen devlet, medeni yasaların üstündedir, yalnızca doğal ve tanrısal yasalara tabidir: İnsanlar âleminde onun üzerinde hiçbir şey yoktur. Tıpkı din hukukçularının dediği gibi, papanın ellerini hiç bağlamadığı gibi, egemen hükümdar da ellerini ancak canı istediğinde bağlar. Böylece ferman ve emirnamelerinin sonunda şu sözler yer alır: Arzumuz böyledir, bunun anlamı, egemen hükümdarın yasalarının, geçerli nedenlere dayansalar bile, yalnızca hükümdarın iradesine tabi olduklarıdır”²

– Jean Bodin

Fransız hukukçu, tarihçi ve siyaset felsefesi düşünürü Jean Bodin³ (1530-1596), 1576 yılında yayınlanan *Devletin Altı Kitabı* (*Les Six livres de la République*) adını taşıyan başyapıtında⁴ mutlak egemenlik felsefesini şu sözlerle özetler:

“Egemenlik, bir devlet tarafından yetkilendirilen mutlak ve daimi güçtür; Latince de buna majestas denir. (...) Gerçek egemen, güce her zaman sahip olandır. (...) İnsanlar veya devletin ileri gelenleri basitçe ve koşulsuz olarak kendi seçtikleri bir kişiye egemen ve daimi gücü vererek istediği gibi yönetmek üzere mülkleri ve insanları ona teslim edebilirler; veraseti de her mülk sahibinin cömertçe, özgürce ve koşulsuz olarak kendi mülkünü başkasına hediye ettiği gibi verebileceğini söyleyebilirler. (...) Benzer biçimde, tayin koşullarının özü Tanrı'nın doğanın kanunları olmadığı sürece, koşullu olarak bir prense verilen egemenlik gücü ne tam anlamıyla egemen ne de mutlaktır. (...) Ancak mutlak gücün tüm kanunlardan azade

² Bodin'in sözleri şu kaynaktan aktarılmaktadır: Braudel,1995:339.

³ Jean Bodin, 1530 yılında Fransa'nın Angers kentinde dünyaya geldi. Toulouse Üniversitesi'nde hukuk eğitimi alan Jean Bodin, mezun olduktan sonra akademiye kaldı ve uzun yıllar aynı üniversitede öğretim üyeliği görevini sürdürdü. 1561'de akademiye bırakıp avukatlık yapmak amacıyla Paris'e döndü. Burada ekonomi, tarih ve doğa bilimleriyle de ilgilenmeye başladı. 1566 yılında *Tarihi Kavramaya Dair Metod* (Method for the Easy Comprehension of History) adlı eserini kaleme aldı. Bodin 1576'da Vermandois bölgesinin mebusu olarak Genel Meclis'e girdi. *Devletin Altı Kitabı* (*Les Six livres de la République*), Bodin'in başyapıtıdır.

⁴ Bodin'in bu başyapıtı henüz Türkçe'ye tercüme edilmiş değildir. İngilizce tercümesi için bkz. Bodin, J. (2009). *On Sovereignty Six Books of the Commonwealth*. Translated by M.J. Tooley Oxford: Seven Treasures Publications.

olmak anlamına geldiğinde ısrar edersek, dünyadaki hiçbir hükümdar, mutlak güç olarak kabul edilemez, çünkü dünyadaki tüm hükümdarlar Tanrı'nın ve doğanın kanunlarına, hatta tüm milletlerde mevcut olan bazı insani kanunlara tabidir.”⁵

Modern devletin unsurlarından birisi olan egemenlik ilkesini ilk kez etraflıca işleyen düşünür olan Bodin, egemen devletin güç ve yetkilerinin “mutlaklık”, “süreklilik” ve “devredilemezlik” özelliklerine vurgu yapar. Ancak vergiler konusunda Bodin, devlete mutlak bir güç ve yetki tanımaz. Jean Bodin 1565 yılında yayınlanan *Tarihi Kavramaya Dair Metod (Methodus Ad Facilem Historiarium Cognitiones)* ve 1576 yılında yayınlanan *Devletin Altı Kitabı (Les Six livres de la République)* eserlerinde çok açık olarak kralın kişilerin özel mülkiyetine müdahale etmemek kaydıyla her konuda yetkili olduğunu ifade eden şu sözlere⁶ yer verir:⁷

“Kral sahip olduğu her şey üzerinde hak sahibidir.”

“Ad reges potestas omnium pertinet, ad singulos proprietas”⁸

“Kral gücü dolayısıyla her şeye sahiptir; Bir birey ise kendi mülkiyeti üzerinde hak sahibidir.”

“Omnia Rex imperio possidet, singuli dominio”⁹

“Bir kral, sahibinin (sönyör) rızası olmadan onun sahip olduğu malları alıp başkasına veremez.”¹⁰

⁵ Jean Bodin, *On Sovereignty Six Books of the Commonwealth*, editör ve çevirmen M. J. Tooley, Oxford, Basil Blackwell, 1955 muhtelif sayfalarından yapılan bu alıntılar şu kaynaktan aktarıyoruz. Alathı, 2010. Biz online metinden yararlanmış bulunuyoruz.

Bkz. <http://dusuncetarihi.kapadokya.edu.tr/kategori/bati-ya-yoen-veren-metinler.html>

⁶ Bodin'in eserinde kullandığı sözler Seneca'ya aittir. Bodin Seneca'nın eserinden yaptığı alıntılarla özel mülkiyetin bir hak olarak korunmasının önemine vurgu yapmaktadır.

⁷ Andrew, 2011:80-81.

⁸ Alıntılar Andrew, 2011'den yapıyoruz: Orijinal kaynaklar: Bodin, *Method*, 205; Bodin, *Six livres*, Jean Bodin, *Method for the Easy Comprehension of History*, trans. Beatrice Reynolds (1565; New York: Columbia.s. 205; Jean Bodin, *Six Books of the Commonwealth* (Oxford: Blackwell, 1955), s. 223 (I:viii).

⁹ Alıntılar Andrew, 2011'den yapıyoruz: Orijinal kaynaklar: Bodin, *Method*, 205; Bodin, *Six livres*, 1:223 (I:viii). Jean Bodin, *Method for the Easy Comprehension of History*, trans. Beatrice Reynolds (1565 s. 205, 213.; New York: Columbia.; Jean Bodin, *Six Books of the Commonwealth* (Oxford: Blackwell, 1955). S.223 (I:viii); 1:221, 2:35, 43 (II.ii).

¹⁰ Alıntılar Andrew, 2011'den yapıyoruz: Orijinal kaynaklar: Bodin, *Method*, 205; Bodin, *Six livres*, 1:223 (I:viii). Jean Bodin, *Method for the Easy Comprehension of History*, trans. Beatrice Reynolds (1565) s. 205, 2013; New York: Columbia. ; Jean Bodin, *Six Books of the Commonwealth* (Oxford: Blackwell, 1955) s. 1:223 (I:viii); 1:221, 2:35, 43 (II.ii).

Bir taraftan mutlak egemenlik fikrini; öte yanda ise vergileme güç ve yetkisinin halkın rıza ve onayına bağlanmasını savunan Bodin'in görüşlerinin bir tezat ya da paradoks oluşturduğu siyaset felsefesinde ayrıca incelenmeye değer bir durumdur (Wolfe, 1968;Franklin, 1986; Hughes, 2007; Gürkan, 2016).

Bodin eserinde verginin ne üzerine konulması gerektiği konusunda da bazı açıklamalarda bulunmaktadır. Bodin vergilerin mallar üzerine konulması gerektiğini, özellikle lüks ve pahalı mallarının satışının daha yüksek ve ağır vergiler olması gerektiğini ifade etmektedir (Bodin, 1955:197).

THOMAS HOBBS (1588-1679) **Sezar'ın Hakkını Sezar'a Vermeli...**

“... Egemen güç tarafından halk üzerine konulan vergiler (...) özel kişileri savunmak için kamunun kılıcını taşıyanlara ödenecek ücretlerden başka bir şey değildir.”¹¹

– Thomas Hobbes

Bodin'den 75 yıl sonra *Leviathan* adlı eserini yazan Thomas Hobbes¹² mutlak egemenlik felsefesini savunan bir diğer önemli düşündürdür. Hobbes felsefesinde “*insan, insanın kurdudur*” (*homo homini lopus*) olarak ifade edilen kaos, karmaşa ve düzensizlikten kurutulmak için devletin mutlak egemenlik hakkına sahip olması gerektiği görüşünü savunur:

“Egemen güç, bütün devletlerde mutlak olmalıdır. Benim fikrimce, hem akıldan hem de Kutsal Kitaplar'dan şu husus açıkça görülüyor ki egemen güç, ister monarşide olduğu gibi tek bir adamda olsun, ister halk devletinde ve aristokratik devlette olduğu gibi, bir mecliste olsun, insanların hayal edebilecekleri kadar büyük bir şeydir. Bu kadar büyük bir güçten pek çok kötü sonuçlar doğabileceği düşünülse bile, bunun yokluğunun sonuçları, yani herkesin kendi komşusu ile

¹¹ Hobbes, 2007:241. Hobbes'un bu sözünün orijinali şu şekildedir: “*For the Impositions, that are layd on the People by the Sovereign Power, are nothing else but the Wages, due to them that hold the publique Sword, to defend private men in the exercise of severall Trades, and Callings.*” Bu sözler *Leviathan* 30. Bölümde yazılmıştır. Bkz.

¹² Thomas Hobbes, 1588 tarihinde Malmesbury yakınında Westport'ta dünyaya geldi. Babası bir din adamı idi Oxford'da öğrenim gördükten sonra Cavendish ailesinin yanına eğitmen olarak girdi. 1640'ta *The Elements of Law, Natural and Politic* adlı eserini yayımladı. Bir süre Paris'te yaşadı. 1642'de *De Cive*'yi (Yurttaşlık Üstüne) ve 1651'de en ünlü yapıtı olan *Leviathan*'ı yayımladı.

sürekli bir savaş durumunda olması, çok daha kötüdür. İnsanın bu dünyadaki hayatı asla sorunsuz olmayacaktır; fakat bir devlette, uyrukların itaatsizliğinden ve devletin varlığını borçlu olduğu sözleşmelerin ihlalinden kaynaklanmayan hiç bir büyük sorun yoktur. Her kim ki egemen gücün aşırı büyük olduğunu düşünerek onu azaltmayı isterse, kendini, onu sınırlayabilecek başka bir güce; yani, daha büyük bir güce tabi kılmak zorundadır.” (Hobbes, 2007: 153-54.)

Hobbes vatandaşların kamunun kılıcını taşıyan Leviathan’a vergi adı altında bir bedel ödemeleri gerektiğini şu sözlerle ifade eder:

*“Uygun görüldüğü şekilde savaş ve barış yapma hakkı da ona aittir. ... diğer milletler ve devletlerle savaş ve barış yapma hakkı; yani, bunun ne zaman kamu menfaatine olduğuna ve bu amaçla hangi büyüklükte güçlerin toplanacağına, silahlandırılacağına ve bunlara ödeme yapılacağına karar vermek ve bunun masraflarını karşılamak için uyruklara vergi salmak hakkı da egemenliğin bir parçasıdır”.*¹³

Hobbes eserinde Eski Ahit kitabına da atıfta bulunarak İsa Mesih’in sözlerine vurgu yapar ve onun tavsiyesini hatırlatır:

“Son olarak, bizzat Kurtarıcımız, Sezar'ın hakkını Sezar'a verin diyerek, hükümdar tarafından konulan vergilerin ödenmesi gerektiğini kabul etmiş ve bu vergileri kendisi de ödemiştir.¹⁴ Hükümdar sözünün, ihtiyaç olduğunda, herhangi bir uyruktan herhangi bir şeyi almak için yeterli olduğunu; ve bu ihtiyaca hükümdarın karar verdiğini de kabul etmiştir: çünkü bizzat kendisi, Yahudiler'in hükümdar olarak, şakirtlerine, Karşınızdaki köy'e gidin, ve orada bağlı bir eşekle yanında sıpasını bulacaksınız, onları çözün ve bana getirin. Eğer kimse size bir şey sorarsa, Rabbin bunlara ihtiyacı var dersiniz: ve onları alıp götürmenize izin vereceklerdir (Matta, XXL 2,3) diyerek, kendisini Kudüs'e götüreceğ olan eşeği ve sıpasını almalarını emretmiştir. Onun ihtiyacının yeterli bir hak olup olmadığını; veya bu ihtiyaca onun karar verip veremeyeceğini sormayacaklar; ve Rabbin isteğine rıza göstereceklerdir.” (Hobbes, 2007:153)

¹³ Hobbes, 2007:135.

¹⁴ Hobbes'in bu çok önemli sözlerinin orijinalini de yazmakta yarar görüyoruz: “This obedience is also simple: Lastly, our Saviour himselfe acknowledges, that men ought to pay such taxes as are by Kings imposed, where he sayes, Give to Caesar that which is Caesars ; and payed such taxes himselfe. And that the Kings word, is sufficient to take any thing from any Subject, when there is need ; and that the King is Judge of that need.” (20. Bölüm)

Bodin gibi Hobbes da eserinde vergilerin tüketim üzerine konulmasının ve özellikle lüks tüketimin vergilendirilmesinin doğru olduğunu savunur.¹⁵ Hobbes'un bu konuda çok alıntı yapılan bir sözünü de burada aktarmak istiyoruz:

“Vergilemede eşitlik, tüketilen şeyin eşitliğinde yatar, onu tüketenlerin servetlerinin eşitliğinde değil. Çünkü, çok çalışan ve emeğinin meyvelerini tasarruf ederek, az tüketen bir insan, tembelce yaşayan pek az şey elde eden ve elde ettiği her şeyi de harcayan bir kişiye göre niçin daha çok vergilendirilsin ki; üstelik, diğerine göre, devletten daha çok koruma almadığı halde? Fakat vergiler, insanların tükettiği şeyler üzerine konulduğunda, herkes, kullandığı miktar için eşit ölçüde öder: devlet de, özel kişilerin lüks sarfiyatıyla aldatılmamış olur” (Hobbes, 2007: 241-242).

Özetle, Bodin ve Hobbes'un eserlerinde mutlakiyetçilik fikri hakimdir ve egemen devlet fikriyatı benimsenmiştir. Ancak her iki düşünürün de eserlerinde kısmen özgürlükçü düşünceleri bulmak mümkündür. Vergileme konusunda Hobbes'un Leviathan'ındaki duruşu tavizsiz bir “egemen devlet” anlayışıdır; buna karşın Bodin vergiler söz konusu olduğunda egemen devletin vatandaşlarının rıza ve onayını hiçe saymasının ve mülkiyetlerine keyfi müdahalelerde bulunmasının yanlış olduğunu ifade eder.

III. İNGİLİZ VE İSKOÇ AYDINLANMASI ve ÖZGÜRLÜKÇÜ FELSEFE: LOCKE, HUME ve SMITH

İngiliz Aydınlanması'nın ilk ve en büyük temsilcisi hiç şüphesiz John Locke; İskoç Aydınlanması'na öncülük eden iki büyük isim ise David Hume ve Adam Smith'dir.

Siyasi liberalizmin kurucusu ya da babası olarak kabul ettiğimiz John Locke ve iktisadi liberalizmin kurucusu ya da babası olarak kabul ettiğimiz Adam Smith'in vergileme konusundaki görüşlerinin birlikte ele alınmasının fevkalade önemli olduğunu düşünüyoruz. İngiliz Aydınlanmasının ve çağdaş özgürlük felsefesinin bu iki önemli ismi dışında Adam Smith'le aynı şehirde yaşama ve istişare imkânına sahip olan İskoç Aydınlanması'nın önde gelenlerinden David Hume'un vergiler konusundaki görüşlerini de kısaca özetlemek istiyoruz.

¹⁵ Hobbes'un vergileme konusundaki görüşlerinin bir özet değerlendirmesi için bkz. Jackson, 1973.

JOHN LOCKE (1632-1704)

Keyfî Devlet ve Keyfî Vergileme Eleştirisi

“Yasamacılar özel Durumlarda değişmeyen yayınlanmış kurumsallaşmış Yasalarla yönetmek; Zengin ile Yoksul için, Mahkemedeki Hatırı Sayılır Kişi ile Pulluğundaki Köylü için sadece tek Kurala sahip olmak zorundadırlar.”
– John Locke¹⁶

John Locke¹⁷ doğrudan ekonomi ve maliye konuları üzerine kapsamlı bir eser yazmış değildir. Locke *Hükümet Üzerine İkinci İnceleme* adlı eserinin sadece iki yerinde “*vergi*” kelimesini kullanmakta ve bazı kısa açıklamalarda bulunmaktadır. John Locke’un bize göre anayasal hukuk devleti açısından önemli olan görüşleri onun anayasal vergi hukukuna bakış açısını ortaya çıkarmamıza yardımcı olabilir. John Locke’un eserinde şiddetle eleştirdiği konu keyfî devlettir. Locke keyfilik konusundaki bu sağlam duruşunu vergileme konusunda da sürdürür ve vergilerin kralların keyfî yetkilerine teslim edilemeyeceğini savunur. Locke vergilerin ancak halkın rıza ve onayı ile alınması gerektiğine vurgu yapar:

¹⁶ Locke, 2012:94.

¹⁷ Bir avukatın oğlu olan John Locke 1632 yılında Bristol yakınındaki Wrington’da doğdu. Oxford’da Westminster Okulu ve Christ Kilisesi’nde eğitim gördü. 1659 yılında Oxford Üniversitesi’nden kendisine burs verildi. Tıp bilimi üzerine çalışırken bir yandan da Yunanca ve konuşma sanatı üzerine dersler verdi. Bu arada Robert Boyle ile tanıştı ve Royal Society’nin üyesi oldu. John Locke’un Lord Ashley ile olan birlikteliği 1666 yılında Lord Ashley’in oğluna öğretmenlik yapması ile başladı. 1660’lı yılların sonları ile 1670’li yılların başlarında bir takım resmi görevlerde bulundu. Ancak 1678 yılında Lord Ashley ile II. Charles’ın anlaşamamaları üzerine Fransa’ya gitti. Beş yıl sonra İngiltere’ye geri döndüğünde Lord Ashley ile olan politik birlikteliğine yeniden başladı. Birinci *Earl of Shaftesbury*’nin siyasî gücünü kaybetmesinden sonra ve Whig Partisi’nin II. Charles’ın kardeşi York Dükü’nü tahta geçirememesi üzerine 1683 yılında Hollanda’ya gitmek zorunda kaldı. Bu arada kendisine verilen Oxford bursu da geri alındı. Locke, Hollanda’da dini özgürlük açısından iyi bir ortam buldu ve kendisi ile din konusunda aynı görüşleri paylaşan insanlarla birlikte oldu. Locke’un İngiltere’deki çalışmaları, Shaftesbury ile olan görüşmeleri ve Hollanda’daki deneyimleri 1688 yılındaki “Glorious Devrimi”ni takiben Şubat 1689’da İngiltere’ye geri dönmesinden sonra yayınladığı eserlerine yansısı. Locke’un dini hoşgörü ve düşünce özgürlüğü konusundaki görüşleri ilk olarak 1689 yılında Latince olarak yayınlandı ve aynı yıl içerisinde İngilizce’ye tercüme edildi. Locke’un “*Two Treatises on Civil Government*” adlı eseri 1690 yılında yayınlandı. Felsefi ve ahlakî düşünceleri de aynı yıl içerisinde “*Essay Concerning Human Understanding*” başlığı altında yayınlandı. Locke’un çalışmaları William ve Mary Hükümeti döneminde takdir gördü. Bu dönemde “Commissioner of Appeals” olarak atandı. Daha sonra “*Board of Trade and Plantations*” üyesi oldu. Biyografi Aktan,2000’den aktarılmıştır.

“Şu doğrudur ki, Yönetimler büyük gelirler olmadan varlıklarını sürdüremezler ve her bir kişinin kendi payına düşen Korumadan dolayı, Servetinin sürekliliğini sağlamak için kendine düşen oranı ödemesi uygundur. Ancak bunun da yine kişinin kendi Onayıyla, yani Çoğunluğun Onayıyla yapılması zorunludur; Çoğunluğun Onayı kendileri tarafından ya da kendileri tarafından seçilmiş Temsilcileri aracılığıyla verilebilir. Çünkü herhangi birisi Halka kendi otoritesiyle, Halkın bu tür bir onayı olmaksızın, Vergiler koyma ve toplamaya ilişkin bir İktidarı olduğunu iddia ederse, bu kişi bu şekilde Temel Mülkiyet Yasasını ihlal eder ve Yönetimin amacını alt üst eder. Çünkü bir başkasının dilediği takdirde hak yoluyla kendisine alabildiği mülkiyette ben hangi mülkiyete sahibim ki?” (Locke, 2012:93).

Bizim vergilemede *“temsil ve rıza ilkesi”* olarak adlandırdığımız ilkeyi John Locke *“Yasamacılar, Halkın Mülkiyetleri üzerindeki Vergileri, Halkın kendi ya da Vekilleri tarafından verilen Onayları olmaksızın artırmamalıdır”* (2012:94) sözleri ile ifade eder.

Öte yandan Locke’a göre vergi ile ilgili kurallar çok sık değişmemelidir. Önceden bilinen, ilan edilmiş, yerleşik daimi (sürekli) kurallar iyi bir vergi sisteminin yapı taşlarıdır. Locke’un bu görüşlerini *“belirlilik-kesinlik ilkesi”* ve *“daimilik/süreklilik ilkesi”* olarak adlandırabiliriz. Locke’un bu iki ilke üzerindeki görüşlerini şu paragrafta açık olarak görmek mümkündür:

“Devletin Yasamasına ya da Üstün İktidarına sahip olan her kimse, Anlık Kararlarla değil yayınlanmış ve Halk tarafından bilinen kurumsallaşmış sürekli Yasalarla; Uzlaşmazlıkları bu Yasalara göre karara bağlayacak tarafsız ve dürüst Yargıçlarla yönetmekle ve Topluluğun gücünü, içerde sadece söz konusu Yasaların Yürütülmesinde ya da dışarıda Yabancıların verecekleri Zararların önlenmesinde ya da onarılmasında ve Topluluğun yabancıların saldırı ve istilalarına karşı korunmasında kullanmakla yükümlüdür.” (Locke, 2012:84).

Locke’a göre iyi bir yönetim için en önemli ilkelerden bir diğeri *“bağlayıcılık”* ilkesidir. Ona göre siyasal yönetimin eylemleri hukuk ile sınırlandırılmadığı sürece keyfi yönetime dönüşmesi kaçınılmazdır. Locke’un derin felsefesini ayrıntılarıyla incelemek bu çalışmanın konusu değildir; biz sadece Locke’un vergileme konusundaki görüşlerini kısaca özetlemeye çalışmış bulunuyoruz.

DAVID HUME (1711-1776)

Ağır, Haksız ve Keyfi Vergilemenin Yanlıları Üzerine

“Özgür bir toplumda dejenerasyonun kaynağı, borçlanma uygulamalarının artması, vergilerin dayanılmaz boyutlara ulaşması ve mülkiyetin devlet yönetiminde kullanılmasıdır.”¹⁸

– David Hume

David Hume¹⁹ John Locke gibi ekonomi ve maliye konularından daha çok din felsefesi ve siyaset felsefesi konularında eserler vermiş bir büyük düşünürdür. Eserlerinde çok az da olsa vergilere dair görüşlerini bulmak mümkündür. Hume 1741 yılında kaleme aldığı *Sivil Özgürlük Üzerine (of Civil Liberty)* adlı çalışmasında Fransa’daki ağır, haksız, adaletsiz ve keyfi vergilere atıfta bulunarak köylünün açlığa, sefaletle, işsizliğe sürüklendiğini yazar (Hume, 1741:54).

David Hume’un *Vergiler Üzerine (of Taxes)* başlığını taşıyan kısa çalışmasında ise onun vergilere dair görüşlerini daha etraflıca bulmak mümkündür. Çalışmasına her yeni verginin insanlara bu vergiye katlanmaları için bir yeni gayret yüklediğini; devletin bu yükler getirmesinin de ticaret ve işletmelere zarar verdiğini ifade eder. Vergileme yetkisinin bu şekilde kötüye kullanılmasının fevkalade tehlikeli olduğuna vurgu yapar. Hume şöyle yazar:

¹⁸ Hume, 1741:71.

¹⁹ David Hume 1711 yılında Edinburgh’da dünyaya gelen İskoçyalı filozof ve tarihçidir. Hume, Edinburgh Üniversitesi’nde tahsilini tamamladı, edebiyat ve hukukla ilgilendi. Kısa bir süre ticaretle uğraştı, daha sonra Fransa’ya gitti (1734) ve burada en önemli çalışması olan "*İnsan Doğası Üstüne Bir İnceleme*" (A Treatise of Human Nature-1739) adlı eserini hazırladı. İskoç bir asilzadeye özel öğretmen olarak hizmet ettiği kısa bir dönem dışında bütün hayatını bilimsel çalışmalar ile geçirmiştir. Yazılarının çoğunluğu felsefe, siyaset ve tarih üzerinedir. Ancak nüfus, para ve uluslararası ticaret konularında da birçok makale yazmıştır. "*Ahlak ve Siyaset Üstüne Denemeler*" (Essays Moral and Political-1741-1742), "*Ahlak İlkeleri Üstüne Araştırma*" (An Inquiry Concerning The Principles of Morals-1751) ve "*Siyasî Söylevler*" (Political Discourses-1752) adlı eserleri Hume’un bir filozof olarak ün kazanmasını sağladı. Ölümünden sonra çıkan eserleri şunlardır: *Dinin Tabii Tarihi* (Natural History of Religion); *Tabii Din Üzerine Diyaloglar* (Dialogues on Natural Religion); *İntihar ve Ruhun Ölümsüzlüğü Üstüne Deneme* (On Suicide and On The Immortality of The Soul). "*İngiltere’nin Tarihi*" (History of England-1754-1762) adlı eseri ile para ve şöhrete kavuştu. Paris’e elçilik katibi olarak gitti ve orada J.J. Rousseau ile tanıştı. İskoçya’da bir yıl kadar müsteşarlık yaptı. Ahlak ve teoloji alanındaki geleneksel hristiyan argümanları hakkındaki şüpheleri ve ampirik metodu tercih etmesi nedeniyle eleştiri ve suçlamalara maruz bırakıldı. Yukarıdaki kısa biyografi Aktan,2000’den aktarılmıştır.

“Tüm vergilerin en zararlı olanı keyfi vergilerdir. Bu tür vergiler sanayiye cezalandırmak anlamına gelir ve kaçınılmaz olarak bir eşitsizlik yaratacağından gerçekte dayattıkları yükten çok daha acı verirler.” (Hume,1777:86).²⁰

David Hume’un *Vergiler Üzerine* başlığını taşıyan çalışmasında kanaatimizce yeni ve orijinal bir şey düşünce mevcut değildir; ama anlaşılan o dur ki, Hume da Adam Smith gibi ağır ve keyfi vergilere fazlasıyla karşı bir duruş sergilemiştir (Hume, 1742). Hume şöyle demektedir:

“Hükümdar açısından, talep edilen [vergi] toplamına ilave olarak azar azar fazlasını eklemek çok kolay olduğundan bu vergilerin bir bütün olarak baskıcı ve katlanılamaz hale gelmesi muhtemeldir. Ancak, mallara konulan vergi kendi kendini denetleyebildiğinden, hükümdar bir süre sonra vergilerdeki artışın gelirini artırmadığını anlar. Dolayısıyla bir halkın bu vergiler tarafından yıkılması kolay değildir.”²¹

Öte yandan David Hume’a göre en iyi vergiler tüketim üzerine ve özellikle lüks tüketim üzerine konulan vergilerdir. O’na göre bu vergiler insanlar tarafından daha az hissedilir ve bu yüzden daha doğru vergilerdir. Hume, tüketim vergilerine bu önemi atfetmesini mal ve hizmetleri kullananların vergi ödeme konusundaki isteklerine bağlamaktadır.

ADAM SMITH (1723-1790) **Özgür Devlette Vergileme İlkeleri**

“Yüksek vergiler, kâh vergi alınan malları azaltmak, kâh kaçakçılığı özendirmek yolundan, hükümete daha ılımlı vergilerle elde edilebilecek olana göre daha az gelir getirirler.”²²

– Adam Smith

²⁰ *“Tüm vergilerin en zararlı olanı keyfi vergilerdir. Bu tür vergiler sanayiye cezalandırmak anlamına gelir ve kaçınılmaz olarak bir eşitsizlik yaratacağından gerçekte dayattıkları yükten çok daha acı verirler.”* David Hume’un orijinal sözlerini de aktaralım: *“But the most pernicious of all taxes are the arbitrary. They are commonly converted, by their management, into punishments on industry; and also, by their unavoidable inequality, are more grievous, than by the real burden which they impose. It is surprising, therefore, to see them have place among any civilized people.”*

²¹ David Hume’un bu sözlerinin tercümesini C. Gürkan’dan aktarıyoruz. Bkz. Gürkan, 2014:12.

²² Smith, 2014:602

Adam Smith²³ ünlü *Milletlerin Zenginliği* adlı eserinin bir çok yerinde vergiler konusunda açıklamalar, değerlendirmeler, özellikle tarihi tespitler ve yorumlarda bulunur. Tüm bu açıklamalar bir tarafa Smith'in iyi vergi sisteminin sahip olması gereken ilkeler konusundaki görüşleri bugün maliye/vergi kitaplarında en başta anlatılan konulardır. Adam Smith vergileme konusunda dört temel vergileme ilkesini şu şekilde açıklamaktadır (Smith, 1976; 350-351):

"1. Bir ülkede yaşayan herkes mümkün olduğu ölçüde ödeme güçleriyle orantılı olarak devlet harcamalarının finansmanına katkıda bulunmalıdır. Büyük bir ulusta, devletin bireyler için yapmış olduğu harcamaların yönetimi, büyük bir gayrimenkulü ortak olarak kullanan kiracıların işletmelerini yönetmelerine benzer. Gayrimenkulü ortak olarak kullanan kişiler, gayrimenkul harcamalarına katkıda bulunurlar. Bu ilkenin ihmal edilmesi vergilemede adaletsizliği ortaya çıkarır. Bir vergi eğer, yukarıda belirttiğimiz üç temel kaynaktan sadece biri üzerinden tahsil ediliyorsa, kaçınılmaz olarak adaletsiz demektir.

2. Her bireyin ödemek zorunda olduğu vergi keyfi olmamalı, kesin olmalıdır. Ödeme zamanı, ödeme şekli, ödeme miktarı herkes için açık olarak tespit edilmelidir.

3. Her vergi, vergiyi ödeyecek birey için en uygun olan zamanda ve en uygun şekilde tahsil edilmelidir. Bir arazi ya da konut üzerinden sağlanan rant üzerinden alınacak bir vergi, en uygun zamanda, muhtemelen kiracıların mülkiyet sahibine ödeme yaptıkları zamanda tahsil edilmelidir.

4. Halkın cebinden çıkan para ile devlet hazinesine giren para birbirinden çok farklı olmamalıdır. Herhangi bir vergi uygulanırken, halkın cebinden çıkan para

²³ Adam Smith 1823'de Kirkcaldy'de doğdu. 1737 ve 1740 yılları arasında Glasgow Üniversitesi'nde Francis Hutcheson'ın öğrencisi olarak eğitim gördü. 1748 ve 1751 yılları arasında Edinburg Üniversitesi'nde konuşma sanatı ve hukuk konferansları verdi. 1751 yılında Glasgow Üniversitesi'ne mantık profesörü olarak atandı. Aynı yıl ahlak felsefesi kürsüsü başkanı oldu. O dönemde arkadaşları arasında filozof David Hume'da vardı. Smith'in ilk kitabı "*The Theory of Moral Sentiments*" 1759 yılında yayımlandı. 1764 ve 1766 yılları arasında Buccleuch Dükü'nün hocası olarak Fransa'da bulundu. Bu sırada önde gelen filozof ve fizyokratlarla görüşmelerde bulundu ve Cenevre'de Voltaire ile tanıştı. İngiltere'ye döndükten sonra bir kaç ay Hazine Bakanı (Chancellor of the Exchequer) Charles Townshend'in danışmanlığını yaptı. Londra'da üç yıl daha çalıştıktan sonra Mart 1776 tarihinde "*Wealth of Nations*" başlığını taşıyan eserini yayınladı. 1778 yılında Edinburg Gümrük Komisyoncusu (Commissioner of Customs) olarak atandı. Öldüğü tarih olan 1790 yılına kadar Edinburg'da yaşadı. Yukarıdaki biyografi Aktan,2000'den aktarılmıştır.

ile devlet hazinesine giren para birbirinden farklı olabilir. Vergi ile ilgili çok sayıda vergi memuru istihdam edilmesi sonucu bu durum ortaya çıkabilir; vergi memurlarına ödenen maaşlar, toplanan vergilerin önemli bir kısmını oluşturabilir.”

Adam Smith’in eserinde belirttiği bu dört temel ilkeyi sırasıyla “adalet ilkesi” (ya da eşitlik ilkesi), “kesinlik ilkesi”, “uygunluk ilkesi” (ya da kolaylık ilkesi) ve “iktisadilik ilkesi” (ya da düşük maliyet ilkesi) olarak adlandırmak mümkündür.

Adam Smith’in ağır, haksız, adaletsiz ve keyfi vergilere karşı halkın itaatsizlik ve isyan hakkının olduğunu belirtmesi de dikkatlerden kaçmaması gereken fevkalade önemli bir görüştür. Smith’in isyana haklılık kazandırma düşüncesinin gerisinde vergilerin meşruiyetine attığı değer yatmaktadır. Smith bu konuda şunları yazmaktadır:

“Hiç şüphesiz savaş ya da barış zamanlarında çok ağır vergiler konulması ve aynı zamanda vergileme gücünün istismar edilmesi halkın vergiye karşı koymasını meşru kılar.”²⁴

Buraya kadar yaptığımız açıklamalarımız çerçevesinde şu tespitleri yaparak bu bölümü tamamlamak istiyoruz. Özgürlükçü filozofların görüşlerinde bir benzerlik ve paralellik olması şaşırtıcı değildir. Hepsisi ağır ve keyfi vergilerin doğru olmadığı görüşünde birleşmektedirler. Kanaatimizce modern maliye/vergi teorisinde bugüne değin hiçbir şekilde üzerinde durulmayan ilkeler John Locke’un vergileme konusundaki düşünceleridir. John Locke’un “bir devletin yasamasına ya da üstün iktidarına sahip olan her kimse, anlık kararlarla değil yayınlanmış ve halk tarafından bilinen kurumsallaşmış sürekli yasalarla; uzlaşmazlıkları bu yasalara göre karara bağlayacak tarafsız ve dürüst yargıçlarla yönetmekle yükümlüdür.”²⁵

²⁴ A. Smith 1978. Lectures on Jurisprudence, (edited by. R.L. Meek, D.D. Raphael, P.G. Stein). Oxford University Press. S. 324. Modern iktisat biliminin kurucusu ya da babası olarak kabul edilen Adam Smith bu kıymetli sözleri *Hukuk Doktrini Üzerine Dersler* adlı eserinde yazmaktadır. Sözün önemine binaen orijinalini de yazmakta yarar görüyoruz. “No doubt the raising of a very exorbitant tax, as the raising as much in peace as in war, or the half or even the fifth of the wealth of the nation, would, as well as any other gross abuse of power, justify resistance in the people.”

²⁵ John Locke’un sözleri şu kaynaklardan aktarılmıştır. Orijinal kaynaklar için bkz. J. Locke, 1691, Some Consideration of the Consequences of the Lowering of Interest, and Raising the Value of Money in The Works of John Locke in Nine Volumes, Rivington, London, 1824, 12th edition.; Locke, J. 1823. Two Treatises on Government, London: Printed for Thomas Tegg; W. Sharpe and

sözleri Adam Smith'in vergileme ilkelerini tamamlayıcı önemli bir ilkedir. Biz bu ilkeyi “bağlayıcılık ilkesi” (*binding principle*) olarak adlandırıyoruz. Daha açık ifade etmek gerekirse, Locke bu sözleri ile yönetimlerin vergiler konusunda günöbirlik kararlar almalarının yanlış olduğunu; bunun yerine “daimi kurallar”ın yürürlükte olması gerektiğini savunmuştur. Her ne kadar Adam Smith “*her bireyin ödemek zorunda olduğu vergi keyfi olmamalı, kesin olmalıdır*” dese de John Locke yasama ve yürütme organının eylemlerinin hukuk kuralları ile bağı tutulmasını çok daha etkili bir şekilde ifade etmiştir. Locke'un bu çok önemli görüşleri maalesef bugüne değin vergi konusunda araştırma yapanlar tarafından ihmal edilmiştir. Maliye teorisi ve maliye politikası alanında araştırma yapanlar “daimilik”, “sürekliik”, “düzenlilik”, “istikrar”, “tarafsızlık” ilkeleri yerine “esneklik” ilkesine çok daha fazla vurgu yapmışlardır. Bu bakımdan John Locke'un görüşlerinin keyfi vergilemeye son verilmesi açısından çok önemli olduğu kanaatindeyiz.

IV. FRANSIZ AYDINLANMASI: VOLTAIRE, MONTESQUIEU ve ROUSSEAU

Aydınlanma Çağına İngiliz ve İskoç düşünürleri yanısıra Fransız düşünürler de çok önemli katkılar sunmuşlardır. Tarihçiler genellikle Aydınlanma Çağını incelerlerken Fransız René Descartes'ın (1596-1650) bu Çağın doğuşuna kaynaklık eden isimlerin başında geldiğı tespitini yaparlar. Yine tarihçiler XIV. Louis'ün öldüğü 1715 yılını Fransız Aydınlanmasının başlangıcı olarak alırlar; Aydınlanmanın 1789 Fransız devrimi ile zirvesine ulaştığını ve bu sürecin 19. Yüzyıl başlarına kadar devam ettiğini yazarlar. Fransa'da Denis Diderot, Voltaire, Claude Adrien Helvétius, Baron d'Holbach, Montesquieu, Jean-Jacques Rousseau Aydınlanma Çağı'nın en önemli temsilcileri olarak kabul edilir. Öte yandan Alexis de Tocqueville ve Frédéric Bastiat da Aydınlanma Çağının devamında etkili Fransız düşünürleri arasında yer alır. Biz bu bölümde sadece Voltaire, Montesquieu ve Rousseau'nun vergiler konusundaki görüşlerini incelemeye çalışacağız. Diğer sayılan isimlerin doğrudan vergiler konusunda etraflıca görüşlerinin olmaması dolayısıyla çalışmamızı bu üç isim ile sınırlandırmış bulunuyoruz.²⁶

Son.; Türkçe çeviri için bkz. J. Locke, 2012. Yönetim Üzerine İkinci İnceleme, 2.b. (çev. F. Bakırcı) İstanbul: Ebabel Yayıncılık.s.21.

²⁶ Frédéric Bastiat'a haksızlık etmeyelim. Bastiat bir çok eserinde vergiler ve vergi devleti konularına oldukça keskin bir dil ve üslupla eleştiriler yöneltmiştir. Frédéric Bastiat, bu çalışmada ele aldığımız aydınlanma çağı filozoflarından bir sonraki kuşaktır. Bu nedenle Bastiat'ı bu çalışmaya dahil etmeyi uygun görmedik.

VOLTAIRE (1694-1778)

Aydınlanma Çağının Büyük Hiciv Ustası'nın Vergilere Karşı Tepkileri

“... bu ekip biçtiğim tarla, bu yaptığım ev benimdir; burada, hiçbir zorbanın çığneyemeyeceği yasaların koruması altında yaşıyorum.(...) işte benim yurdum. İnsanların bu biçimde yaşamadıkları her yer kimi zaman, kendilerine keyfince kamçı atan bir seyisin yönetimindeki bir beygir ahırına benzemez mi? İyi bir kralın yönetimi altında herkesin bir yurdu vardır; kötü bir kralın yönetimi altında da kimsenin yurdu yoktur.”²⁷

–Voltaire

Voltaire²⁸ Aydınlanma Çağının hiç şüphesiz en önemli isimlerinden birisidir. Voltaire, editörlüğü Denis Diderot ve Jean le Rond d'Alembert tarafından ortaklaşa yapılan ünlü Encyclopédie'ye de katkılarda bulunmuştur. Encyclopédie Aydınlanma Çağı düşüncesini temsil açısından fevkalade güçlü ve etkili bir proje olmuştur. Voltaire daha sonra kendisi *Felsefi Sözlük* adıyla bir ansiklopedi yayınlamıştır.²⁹

Voltaire'in birçok eserinde vergilere ağır ve alaycı eleştiriler yönelttiği bilinir. Bunların en güzel örneklerinden birisi *Kırk Ecu'lük Adam* (1768) adlı çalışmasıdır.

²⁷ Voltaire, 1995: 501.

²⁸ Orta sınıf bir aileden gelen ve asıl adı François Marie Arouet olan Voltaire (1694-1778) 1694 yılında Paris'te doğdu. Paris'te Jesuit College Louis de Grand'da eğitim gördü. Fransa'da ifade özgürlüğünün sınırlı olduğu dönemde, Voltaire, “Parisien” topluluğunun başına geçti.1717 yılında Regent ve Duc d'Orleans ile alay ettiği gerekçesiyle tutuklandı. Bastille'de kısa bir süre tutukluluk dönemi geçiren Voltaire, bu süre içerisinde "Oedipe" adlı oyununu yazdı ve 1718 yılında yayınladı. Voltaire'nin bu ilk çalışmasından sonra 1723 yılında gizlice "Henriade" adlı şiirini yayınladı. 1726 yılında Duc de Rohan'ın düşmanlığı nedeniyle yeniden tutuklandı. Voltaire ülkeden ayrıldı ve kilise ile mevcut düzen aleyhinde yazılar yazmaya başladı. 1726 yılında İngiltere'ye göç etti ve burada "Letters Philosophiques" adlı eserini yazdı. 1746 yılında Fransız Akademisine seçildi. 1750 yılında uzun süredir temaslarda bulunduğu Prusya kralı II. Frederik'in misafiri olarak Prusya'ya gitti ve orada üç yıl kaldı. Ancak bu ziyaret arkadaşlıklarının bozulması ile neticelendi. 1751 yılında "The Age of Louis XIV" adlı çalışması yayınladı. 1754 yılından sonra Cenevre yakınlarında bulunan Ferney'e yerleşti. Burada ilk bölümü 1764 yılında yayınlanan "Dictionnaire Philosophique" adlı eserini yazmaya başladı. 1756 yılında yayınlanan "Essai sur les Mœurs" adlı eseri de Voltaire'nin Ferney'deki çalışmalarından birisiydi. Voltaire'nin en önemli eserlerinden biri olan "Candide", O'nun iyimserlik ve ilerlemeye olan inancını sarsan Lizbon depreminden sonra yazılmıştır. Biyografi Aktan,2000'den aktarılmıştır.

²⁹ Voltaire, 2006. Voltaire's Philosophical Dictionary, Produced by Juliet Sutherland, Lisa Reigel and the Online, Distributed Proofreading Team at <http://www.pgdp.net>

Kırk Ecu'luk Adam her şeyden önce orta halli bir Fransız köylüsüdür. Voltaire'in hesaplarına göre o vakitler orta halli bir Fransız'ın geliri kırk ecu dolayındadır. Bu çalışma *Kırk Ecu'lük Adam* olarak isimlendirilen bir Fransız köylüsü ile bir bilge adam olan Matematikçi arasındaki karşılıklı diyalogları içerir. Arada bir de vergi toplama görevlerinde sorumlu Defterdar ile de diyaloglara yer verilir. Voltaire yaşadığı Çağın mutlakiyetçi Kralı XIV. Louis ve onun maliye bakanı Colbert'i değil, aynı zamanda tek vergi önerileri ile vergi reformu talep eden fizyokratların görüşlerini de ağır ve alaycı ifadelerle eleştirir.

Şimdi Voltaire'nin içinde yaşadığı dönemdeki vergilere bakış açısını oldukça iyi sergileyen bazı alıntıları sunmaya çalışalım.

Kırk Ecu'luk Adam köylülerin ağır vergiler altında nasıl ezildiğini şu sözlerle ifade ediyor:

“Vergi vermesem, bana yılda sağlam para kırk ecu getirecek bir toprağım olduğunu bütün dünyaya açıklamaktan zevk duyarım. Boş vakit bulup da devleti ocak başından idare eden birkaç kişi sürüyle emirname çıkardılar. Bunların başında, yasama ve yürütme kuvvetimin, toprağımın ortağı olan tanrısal haktan doğduğu, benim de bu kuvvetlere, hiç olmazsa yediğimin yarısını borçlu olduğum yazılıydı. Yasama ve yürütme kuvvetlerinin midesinin büyüklüğü karşısında kocaman bir istavroz çıkardım. Toplumların temel düzenini sağlayan şu kuvvetler tutup da toprağımın bütününi elimden alsaydılar, acaba halim ne olurdu! Çünkü biri ötekinden daha tanrısaldır. Bay defterdar, topu topu on iki lira verdiğimi, benim için bunun çok ağır bir yük olduğunu, eğer Tanrı bana, yoksulluğa katlanabileyim diye sazdan sepet yapmak hünerini bağışlamasaydı geberip gideceğimi biliyordu. Şimdi, böyle bir sayışta krala yirmi ecu'yü nasıl verebilirdim?” (Voltaire, 1968:51).

“Buğdayımın, kenevirimin, koyunlarımın yününün vesairenin yarısını elimden almakta, sonra kenevirimle bez, yünümle kumaş yapıp, buğdayımı da aldıklarından çok daha pahalıya satan, böylece on, yirmi, otuz bin liralık gelir elde eden kimselerden hiçbir yardım istememekte de acaba belgitlenmiş büyük bir haksızlık yok mu?” (Voltaire, 1968:51).

Voltaire Kırk Ecu'luk Adam tiplemesi ile fizyokratların tek vergi önerisini de şu şekilde eleştiriyor:

“Bundan başka, yeni nazırlar, emirnamelerinin başında, yalnız topraktan vergi alınacağını, çünkü her şeyin hatta yağmurun bile topraktan çıktığını, şu halde yalnız, topraktan çıkan nesnelere vergiye tâbi tutulacağını söylüyorlardı. Son savaşta bu nazırların memurlarından biri bana geldi ; savaşa yardım olsun diye payıma düşen yirmi ecu karşılığında üç ölçek buğdayla bir çuval bakla istedi; hâlbuki benim, savaşın niçin yapıldığından haberim bile yoktu; yalnız bu savaşta, ülkenin hiçbir kazancı olmayacağını, buna karşılık çok şey yitireceğini duymuştum. O sırada buğday, bakla, para namına bende bir şey olmadığından yasama ve yürütme kuvvetleri beni cezaevine attırdı; savaşı da, Tanrı ne verdiyse onunla yaptılar.” (Voltaire, 1968:51).

Kırk Ecu'luk Adam Matematikçi'ye şu soruyu soruyor:

“Daha çok çalıştım, bütün millet de benim kadar çalıştı; yasama ve yürütme kuvveti de daha büyük bir vergi aldı diyelim, yılsonunda millet ne kadar kazanır?” Matematikçi de ona “.. hiçbir şey kalmaz; bütün hükümetlerde bu böyledir: hükümet para biriktirmez; yer, içer, giyinir, kuşanır; herkes de kendi durumuna göre bunları yapar; para biriktirmeye kalksa, biriktirdiği parayı sürümden kaçırmış olur; kasasına kaç tane kırk ecu koyar saklarsa o kadar insanın sefalet içinde yaşamasına sebep olur.” diye cevap verir.” (Voltaire, 1968:59).

Kırk Ecu'luk Adam daha sonra bir gün Defterdar'ın halkla yaptığı istişare toplantısına gider ve Defterdar'a şikayetlerini anlatır:

“Elimdeki bir ecu ile bir dilekçe yazdırıp, o gün halkla görüşecek olan defterdara gittim. Bekleme odası çeşitli insanlarla doluydu. (...) Ondalık düşkününü (bir papaz, köylülerim dediği vatandaşlara karşı bir dava açmıştı. Zaten dini bütünlerin yarısının gelirinden çok geliri vardı; üstelik de bir tımar sahibiydi. Bin bir güçlükle fundalıkları üzüm bağı haline sokan kölelerinin, çıkardıkları şarabın yarısını kendisine borçlu olduklarını ileri sürüyordu. Bu da, el emeği, kütük, fıçı ve depo fiyatlarını hesaba katarsak ürünün dörtte biri demektir. —"Ama diyordu; ondalık tanrısal bir hak olduğundan, Tanrı adına köylülerimin geçimlerinin dörtte birini istiyorum." Defterdar: "Görüyorum ki çok merhametlisiniz !" dedi. Yergilerden çok iyi anlayan bir mültezim, "Efendimiz, dedi; o köy bu papaza hiçbir şey veremez: çünkü geçen yıl dini bütün olanların şaraplarından otuz iki çeşit vergi almış, sonra da onları fazla içtikleri şarabı ödemeğe mahkûm etmiş; böylece hiçbirinde beş para bırakmamış. Ben de hayvanlarıyla eşyalarını sattırdım; bana hâlâ borçları var. Sayın papazın iddialarına itiraz ediyorum." Defterdar: "Rakibi olmakta haklısınız,

dedi; ikiniz de aynı şekilde insanoğlunu seviyorsunuz; beni de uyandırmış oldunuz." (Voltaire, 1968:63).

Voltaire bir çok eserinde din görevlilerinin yeterince Aydınlanmamış köylüleri ve sade insanları daima istismar ettiklerini de keskin bir üslupla eleştiren bir düşünürdür. Voltaire hikayesinden bir son alıntı yaparak bu bölümdeki açıklamalarımızı tamamlayabiliriz. Voltaire hikayesinde Defterdar'ın halkla görüşmesi sırasında halkın din adamlarının istismarları üzerine şikayetlerini dinledikten sonra yanındaki yargı mensuplarından birine dönerek şöyle söylediğini yazar:

"Artık şu kutsal sülüklerle şu dinsiz sülüklerin işledikleri günahları burunlarından getirmek gerekiyor, dedi; halkı teselli etmek zamanı geldi; bizim gayretimiz olmasa, zavallılar ancak öbür dünyada yiyecek bulabilecekler." (Voltaire, 1968:64).

MONTESQUIEU (1689-1755)

Montesquieu Paradoksu: Özgür Toplumlarda Vergiler Yüksek, Despot Rejimlerde ise Vergileri Az mıdır?

*"Milletten alınanla millete bırakılan arasındaki orantıyı düzenleyecek olan akıl ve önlemin bundan daha önemli bir işi olamaz."*³⁰

– Montesquieu

Montesquieu (1689-1755)³¹ ya da oldukça uzun olan adıyla Charles-Louis de Secondat, baron de La Brède et de Montesquieu Fransız Aydınlanmasının en büyük

³⁰ Orijinal metin: *"Nothing requires more wisdom and prudence than the regulation of that portion of which the subject is deprived, and that which he is suffered to retain".* Montesquieu, 1914:286.

³¹ Soylu bir aileden gelen Montesquieu, 1689 yılında Bordeaux yakınlarında La Brède şatosunda doğdu. Eşinin zengin bir aileden gelmesi O'na zamanının çoğunu çalışmalar yaparak geçirmesini sağladı. 1716 yılında Bordeaux meclis başkanlığını miras olarak amcasından aldı. 1717 yılında Ancien rejiminin çağdaş eleştirisi olarak bilinen "*Parisian Letters*" adlı eserini yazmaya başladı. 1728-1729 yıllarında Avusturya, İtalya ve Almanya'da seyahatlerde bulundu. Daha sonra gittiği İngiltere'de 1731 yılına dek kaldı. Burada kaldığı dönem içerisinde Hery St. John Bolingbroke ve Lord Chesterfield ile arkadaşlıkları oldu ve Royal Society'e seçildi. 1731 yılında Fransa'ya döndükten sonra İngiltere ve Avrupa'nın bazı yerlerinde yaptığı gözlemler ve okuduklarından yararlanarak çeşitli çalışmalarda bulundu. 1734 yılında İngiliz Anayasası'nın bir eleştirisini yaptı.

isimlerinden birisidir. *İran Mektupları* (1721) ve *Romalıların Yükselişi ve Çöküşü* (1734) kitaplarının dışında asıl başyapıtı *Kanunların Ruhu* (1758) adlı eseridir. Montesquieu egemen devletin varlığını ve meşruiyetini Hobbes ve Locke'un sözleşmecî perspektiflerinin dışında savaş durumu (state of war) ile açıklamaya çalışan bir düşündürdür. Vergileme konusunu da yine rıza ve onay gibi kavramlardan ziyade pozitif hukuka uyulmasının bir zorunluluk olduğu perspektifinden ele almıştır.

Montesquieu *Kanunların Ruhu* adlı eserinde toplumların nasıl yönetildiği ve nasıl yönetilmesi gerektiği konusunda üç yönetim biçimini inceler. O'na göre cumhuriyet, monarşi ve despotizm adı verilen üç rejim söz konusudur³² ve ülkelerin sahip oldukları, kültür, iklim, din gibi faktörler hangi rejimlerle yönetildiğini ve yönetilmesi gerektiğini ortaya koyar. Montesquieu'ya göre despotizm rejiminde tek bir kişinin keyfi yönetimi söz konusudur. Burada millet adı verilen topluluğun mensupları köle ruhlu insanlardır; hiçbir değeri yoktur. Despotizm özgürlüklerin mevcut olmadığı ya da etkin bir şekilde korunmadığı, korkuya ve baskıya dayalı bir rejimdir.

Montesquieu *Kanunların Ruhu* adlı eserinde vergiler konusuna hatırı sayılır derecede bir sayfa ayırmış ve konuyu oldukça etraflı bir şekilde incelemiştir. Montesquieu sözkonusu eserinin "*Vergilerin Toplanması İle Devlet Gelirinin Çokluğunun Hürriyetle Olan İlgisi Üzerine*" başlığını taşıyan On Üçüncü Bölüm içerisinde şunları yazar:

"Genel kural: Vatandaşlar ne kadar hür olurlarsa, vergiler de o oranda çok olabilir; kölelik ne kadar artarsa vergileri hafifletmek de o kadar zorunlu bir hal alır. Öteden beri olagelen budur; bundan sonra olacak da yine budur. Doğadan alınmış değişmez bir kuraldır bu; Bununla beraber genel kural değişmez, hep

Bu çalışmasını daha sonra 1747 yılında tamamladı ve "*L'Esprit des Lois*" adlı eserinde kullanarak 1748 yılında Cenevre'de yayınladı. Biyografi Aktan,2000'den aktarılmıştır.

³² Montesquieu, istibdat yönetimini şöyle tarif eder: Bir tek kişi, hiçbir kanun, hiçbir kural tanımadan, her şeyi kendi istek ve heveslerine göre yönetir. Montesquieu şöyle der: "*Üç çeşit hükümet vardır: Cumhuriyet, Saltanat, İstibdat. Bunların niteliklerini anlamak için, en az okumuş kişilerin bu konudaki kanılarını bilmek yeter. Ben, üç tanım, daha doğrusu üç vaka düşünebiliyorum: Birincisi "Cumhuriyetle yönetim, milletin tümünün birden ya da milletin bir parçasının yönetimi elinde bulundurmasıdır. Saltanatla yönetim, bir kişinin ama sabit ve yerleşmiş kanunlarla yönetimidir. İstibdatla yönetim ise, bir kişinin hiçbir kanun ve kurala bağlı olmadan kendi istek ve heveslerine göre yönetimidir."*

aynıdır. İlimli devletlerde vergilerin ağırlığını gideren bir şey vardır: Hürriyet. Müstebit devletlerde ise hürriyete eşdeğer bir şey vardır: Vergilerin azlığı.”³³

Montesquieu'nun bu tespiti hayli şaşırtıcıdır. Zira vergiler ile hürriyet arasında kurduğu ilişki ve yaptığı tespit fazlasıyla eleştiriye açıktır. Montesquieu müstebit devletlerde (despotizmin geçerli olduğu rejimlerde) vergilerin az olduğunu ifade etmektedir.

“Hürriyetin kötüye kullanılması üzerine” başlığını taşıyan bölümde ise şunları yazar:

“Hürriyetin sağladığı büyük yararlar bizzat hürriyetin de kötüye kullanılmasına sebep olmuştur. İlimli hükümet şekli çok iyi sonuçlar verdi diye bu itidalı elden bıraktılar. Büyük ölçüde vergiler alınabileceğini görünce, aşırı vergiler almak istediler. Böyle bir lütufta bulunan elin bizzat hürriyetin eli olduğunu anlayamadıklarından, hiçbir lütufta bulunmayan köleliğe başvurdular. Hürriyet, vergilerin aşırı olmasına yol açtı, doğru; ama vergilerin aşırı olması köleliğe, kölelik de vergilerin azalmasına neden oldu. (...) Vergilerin ağırlığı hükümetlerin niteliğine bağlıdır. İstibdat yönetimlerinde vergilerin çok hafif olması gerekir. Böyle olmasaydı toprağı işlemek zahmetine kim katlanırdı?³⁴

Kanaatimizce Montesquieu'nun özgürlük konusuna bakış açısı ve bu konudaki bazı hata ve yanlışlarının onu vergileme konusunda en azından John Locke'un bulunduğu konumdan çok daha gerilere götürmüştür. Montesquieu pozitif hukuka daha fazla önem atfetmesi sebebiyle insanların kanunların izin verdiği kadar özgür olabileceği görüşünü savunur. O'na göre kanunların dışına çıkmak bir özgürlük değil, hukuk ihlalidir. Buradan hareketle vergiye uyum ve itaat da yürürlükteki kanunlar ile paralel olmalıdır. Bu görüşleri çerçevesinde Montesquieu'nun vergilerin meşruiyeti konusunu fazla dikkate almadığını söylememiz mümkündür.

³³ Orijinal metin: “*But the general rule still holds good. In moderate governments there is an indemnity for the weight of the taxes, which is liberty. In despotic countries[10] there is an equivalent for liberty, which is the lightness of the taxes.*” Montesquieu, 1914:293.

³⁴ Orijinal metin “*15. Abuse of Liberty. To these great advantages of liberty it is owing that liberty itself has been abused. Because a moderate government has been productive of admirable effects, this moderation has been laid aside; because great taxes have been raised, they wanted to carry them to excess; and ungrateful to the hand of liberty, of whom they received this present, they addressed themselves to slavery, who never grants the least favour. Liberty produces excessive taxes; the effect of excessive taxes is slavery; and slavery produces a diminution of tribute.*” Montesquieu, 1914:295.

Montesquieu'nun vergilerin meşruiyeti konusundaki bu hatalı değerlendirmeleri dışında bir çok doğru tespit ve açıklama yaptığını da söyleyebiliriz. Aşağıda yaptığımız alıntılarda bunu görebilmek mümkündür:

“...Öyle ülkeler vardır ki, nesneye yükletilen vergi, nesnenin değerinden on yedi kere çoktur. (...) Vergilerden daha ağır olmamasını sağlamak amacıyla kanunlar vergi alma tarzını da bir düzene koymalı. Vergilerin ağırlığı önce fazla çalışmayı gerektirir; fazla çalışma bıkkınlığı, bıkkınlık da tembelliği meydana getirir.(...) Vergiler öyle kolay bir şekilde alınmalı, öyle açık bir şekilde düzenlenmeli ki, alanlara öyle istedikleri gibi artırıp eksiltmek imkânını bırakmamalı. (...) “Vergilerin çokluğunun aslında iyi olduğunu söylemek kötü bir yargıda bulunmak demektir.”³⁵

Son olarak Montesquieu'nun vergilerin konusu ile ilgili olarak da şu görüşü ileri sürdüğünü belirterek bu kısmı tamamlamış olalım:

“İlmli hükümetler için en doğal vergi şekli ticaret nesnelere üzerinden alınan vergidir. Her ne kadar satıcı tarafından ödeniyormuş gibi görünürse de aslında alıcı tarafından ödenen bu vergi, tacirin alıcıya verdiği ödünç bir paradan başka bir şey değildir. Bunun içindir ki taciri hem devletin genel borçlusu, hem de bütün vatandaşlardan alacaklı olarak görmek gerekir. Günün birinde, alıcının kendisine ödeyeceği parayı, devlete avans olarak verir; aynı zamanda nesne için ödediği parayı da alıcı adına ödemiş olur. Görülüyor ki hükümet ne kadar ilimli olursa, hürriyet fikri orada ne kadar üstün olursa, kişinin mal ve mülkü ne kadar güven altında bulunursa, tacir için devlete avans olarak, vatandaşa da borç olarak büyük ölçüde para vermek o kadar kolay olur.”

JEAN-JACQUES ROUSSEAU (1712-1778)

Vergiler ve Sosyal Sözleşme

“İnsan özgür doğar, oysa her yanda zincire vurulmuş durumda. Kendilerini başkalarının efendisi sananlar bile onlardan daha az köle değil. Özgürlükten köleliğe doğru bu değişiklik nasıl olmuş, bilmiyorum. Bu değişimi kim meşru kılabilir?”³⁶

– Jean-Jacques Rousseau

³⁵ Montesquieu,2004:221.

³⁶ Rousseau, 1999:29.

Jean-Jacques Rousseau (1712-1778)³⁷ Aydınlanma Çağının bir düşünürü olmasına rağmen Aydınlanmanın yol açtığı olumsuzluklara da dikkat çeken eleştirel bir yazardır.

Rousseau 1762 yılında *Toplum Sözleşmesi* adlı eserini yayınladı. Rousseau, Toplum Sözleşmesi'ne Vergilius'un "*foederis aequas Dicamus leges*" sözüyle başlar. Rousseau'nun bu sözü kitabının hemen ilk sayfasına koymasının bir derin manası vardır. "*İnsanlar arasında eşitliği sağlayan bir sözleşme üzerinde anlaşılıktan yaptıktan sonra uygun yasalar yürürlüğe koyalım*" anlamına gelen bu sözün gerisinde Rousseau'nun 1755 yılında yayınlanan *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynakları (Discourse on Inequality)* başlığını taşıyan kitabı vardır.

Jean-Jacques Rousseau genel irade ve halk egemenliğine özel vurgu yapan bir sözleşmeci düşünürdür. Rousseau'ya göre toplumda iradi bir sözleşmeden ziyade zenginlerin ve güçlülerin zayıflara dikte ettiği bir sözleşme yürürlükte. Öte yandan Rousseau, özgürlük konusuna atfettiği önem kadar adalet ve eşitlik konularını da ele alan bir düşünürdür.

³⁷ Cenevre'li bir saatçinin oğlu olan Jean-Jacques Rousseau 1712 yılında doğdu. On altı yaşında Savoy, İtalya ve Fransa'yı kapsayan seyahatlerine başladı. Rousseau Paris'e ilk kez 1741 yılında gitmesine rağmen burada ikamet etme hakkını ancak 1743 yılından sonra elde edebildi. Rousseau'nun edebî yeteneği, tanınmış ansiklopedist Diderot ile olan arkadaşlığını sağladı. 1750 yılında Dijon Akademisi için yazdığı "*Discourse on The Sciences and The Arts*" adlı eserinin ödül kazanması ile Rousseau ilk başarısını elde etti ve tanındı. Rousseau'nun bir sonraki çalışması "*Discourse on Inequality*" 1755 yılında yayınlandı. Bu çalışmasını 1760 yılında yazdığı romanı "*Julie*", en önemli politik çalışmalarından biri olan ve Hollanda'da basılan "*The Social Contract*" ve 1772'de yazdığı "*Emilie*" adlı romanı izledi. Ancak "*Emilie*" adlı romanına el konuldu ve bu romanı yakıldı. Rousseau İsviçre'ye kaçmak zorunda kaldı. 1763 yılında hem "*Emilie*" hem de "*The Social Contract*" adlı eserleri yakılınca Cenevre vatandaşlığından çıktı. Rousseau daha sonra edebî tartışmalarına Voltaire ile devam etti. Rousseau'nun politik görüşleri Korsika için 1765 yılında hazırladığı anayasada ve 1772 yılında yazmasına rağmen 1782 yılında yayınlanan "*Considerations sur le Gouvernement de Pologne et sur sa Reformation Projete*" adlı eserinde açıklanmaktadır. 1770 yılında Fransa'da ikamet etme hakkını yeniden elde eden Rousseau 1776 yılında İngiltere'yi ziyaret etti. Bu tarihten sonra Fransa, çalışmalarına hoşgörü gösterdi. Ancak gittikçe artan sağlık problemleri ile sıkıntılı günler geçiren Rousseau 1778 yılında öldü. Rousseau'nun özel yaşamı ile ilgili tüm detayları içeren otobiyografi türündeki "*Confession*" (İtiraf) adlı eser 1783 yılında yayınlandı. Biyografi Aktan,2000'den aktarılmıştır.

Rousseau'nun vergiler konusundaki görüşlerini 1755'te yayınlanan *Politik İktisat* adlı eserinde bulmak mümkündür.³⁸

Rousseau John Locke gibi sosyal sözleşmenin temelini mülkiyet olduğunu belirtir; vergilerin halkın rıza ve onayına tabi olması gerektiğini savunur. Kendi sözleri ile ifade edecek olursak vergiler halkın veya onun temsilcilerinin rızası olmaksızın meşruiyet kazanamaz. Jean-Jacques Rousseau mutlak egemen devlet görüşünü savunan Bodin'in bile vergilerin rıza ve onaya dayalı olarak alınması gerektiğini ifade etmesi önemlidir.³⁹ Jean-Jacques Rousseau şöyle demektedir:

“Kişi başına ve temel ihtiyaç maddeleri üzerinden alınan vergilerin, doğrudan doğruya mülkiyet hakkına ve dolayısıyla toplumun temeline saldırdıkları için, halkın veya temsilcilerinin açık ve kesin rızasıyla konmadıkları takdirde, her zaman tehlikeli sonuçlar doğurmaya elverişli olduklarını söylemişim” (Rousseau, 2005: 55).

Jean-Jacques Rousseau, mülkiyet konusuna belki de en fazla değer atfeden John Locke'un yolunu izleyerek *“mülkiyet hakkı bütün yurttaş haklarının en kutsalıdır ve bazı bakımlardan özgürlükten bile daha önemlidir”* (Rousseau, 2005: 36) görüşünü ifade eder. O'na göre vergilerin mülkiyet hakkını istismar edecek bir ölçüde (ağırlıkta) olması özgür toplum için doğru değildir. Rousseau toplumdaki adaletsizlik ve eşitsizliğin vergiler yoluyla düzeltebileceğini düşünür ve şöyle yazar:

“Vergileri adaletli ve gerçekten oranlı biçimde dağıtmak için, bunların matrahları sadece mükelleflerin mal varlıklarıyla basit orantılı olarak değil, toplumsal

³⁸ Bu kitap Türkçe'ye *Ekonomi Politik* adıyla tercüme edilmiştir. Bkz. Rousseau, J.-J. 2005. “Ekonomi Politik”, (çev. İ.Birkan), Ankara: İmge Kitabevi. İngilizce baskısı için bkz. Rousseau, J.-J. 1755. *A Discourse On Political Economy*, (sözkonusu esere online erişim için bkz: <http://constitution.org/jjr/polecon.htm>)

³⁹ İngilizce metni aktarmakta yarar görüyoruz: *“It should be remembered that the foundation of the social compact is property; and its first condition, that every one should be maintained in the peaceful possession of what belongs to him. ... That taxes cannot be legitimately established except by the consent of the people or its representatives, is a truth generally admitted by all philosophers and jurists of any repute on questions of public right, not even excepting Bodin.”* Bkz. Rousseau, J.-J. 1923. *The Social Contract and Discourses* by Jean-Jacques Rousseau, translated with an Introduction by G.D. H. Cole (London and Toronto: J.M. Dent and Sons,.. <https://oll.libertyfund.org/titles/638>

konumları arasındaki farklarla ve servetlerinin fazlalık dereceleriyle doğru orantılı olarak saptanmalıdır” (Rousseau, 2005: 49).

Jean-Jacques Rousseau’ya göre vergilerin özgürlükleri koruyacak; eşitsizlikleri ise azaltacak biçimde düzenlenmesi gereklidir. *“Ancak geçinecek kadar varlığa sahip olan birey hiç vergi ödememelidir” (Rousseau, 2005: 47) görüşü onun adalet-eşitlik konusuna ne denli önem verdiğini göstermesi açısından önemlidir.*

Öte yandan Jean-Jacques Rousseau’nun maliye teorisinde pek bilinmeyen bir sözünü de aktarmak istiyoruz:

“... yönetici akıllıysa, günün ihtiyaçlarını karşılamak için para bulmayı düşünürken, ortaya çıkan bu yeni ihtiyacın uzak sebeplerini araştırmayı da ihmal etmez... Bu kuraldan maliye yönetiminin en önemli eylem ilkesi çıkar; ki o da gelirleri artırmaya çalışmaktan çok daha büyük bir özenle ihtiyaçların ortaya çıkmasını önlemeye çalışmaktır”⁴⁰

Rousseau vergi türlerini ve dolayısıyla vergi yükünü çoğaltmanın aslında kamusal hizmetlerin (kamusal harcamaların) çoğaltılmasının kaçınılmaz sonucu olduğuna vurgu yapmakta ve çok isabetli olarak *“gelirleri artırmaya çalışmaktan çok daha büyük bir özenle ihtiyaçların ortaya çıkmasını önlemeye çalışmaktır”* diyerek bunun iyi bir mali yönetimin ilkelerinden biri olduğunu ifade etmektedir. Rousseau’nun sözlerinde çok önemli bir tespit, uyarı ve tavsiye söz konusudur. Vergi devletinin sürekli gelirlerini artırmaya çalışmasından çok daha önemli ve doğru olan kamu harcamalarının sınırlandırılmasıdır. Jean-Jacques Rousseau’nun sözlerinden dolayı olarak “mali aldanma”nın ne denli önemli olduğu anlaşılabilir. Zira sürekli artan kamu harcamalarının bir yükünün olmadığını düşünen vergi mükellefleri siyasi iradeyi daha fazla kamu harcaması yapmaya sevk etmektedir. Bunun kaçınılmaz sonucu ise vergi yükünün artmasıdır.

V. SONUÇ

Vergi konusunu doğru anlayabilmek için vergi felsefesi ve vergileme tarihi üzerine derin okumalar yapmanın çok önemli olduğunu düşünürüm. Pozitif vergi hukuku alanında dersler veren ve öğrencilerine vergi devletinin geniş vergi mevzuatını anlatan bir üniversite hocası eğer vergileme felsefesi ve vergileme tarihi konusunda bilgisizse onun anlatacağı konuların fazla bir değeri ve önemi olmadığı

⁴⁰ Rousseau, 2005: 40-41.

kanaatindeyim. Pozitif hukuk vergilerin “kanuniliği” (legality), felsefe ise vergilerin “meşruiyet”i (legitimacy) konusunu anlamamıza imkân sağlar. Meşruiyeti olmayan bir hukukilik zalim bir devletin zulmüne tabi olmak; keyfi yasalar altında ezilmek demektir. Bunu görmek için de vergileme tarihini bilmek ve okumak önem taşır.

Tüm zamanlarda tarih, vergi devletlerinde haksız, keyfi ve adaletsiz vergiler altında ezilen, zulme maruz kalan insanların çaresizliğine, haykırışlarına ve zaman zaman isyanlarına tanıklık etmiştir. Vergilemenin tarihi özgürlük tarihidir. Vergilemenin tarihi, ağır, haksız, keyfi ve uydurma vergiler altında ezilen, sömürülen ve zulme maruz kalan insanların hak ve özgürlük mücadelesinin tarihidir. Vergilemenin tarihi aynı zamanda demokrasinin tarihidir. Dünyada ilk özgürlük bildirgesi olarak kabul ettiğimiz Magna Carta Libertatum haksız vergilere karşı mücadelenin başlangıcıdır. Bugünkü Amerika Birleşik Devletleri’nin bağımsızlığını kazanmasının gerisinde yatan ana sebeplerden birisi ağır ve haksız vergilere karşı halkın isyan mücadelesidir. Amerikan Aydınlanma ve bağımsızlık hareketinde ağır, haksız ve keyfi vergiler ana rolü oynamıştır. O dönemde İngilizler tarafından alınan vergiler, dağınık haldeki koloniler arasında birleştirici bir işlev yerine getirmiş ve sonuçta Amerikan Devrimi’ne neden olmuştur. Koloniler kendi aralarında birleşerek ağır ve haksız vergilere karşı isyan başlatmışlar ve İngilizlere karşı silahlı mücadeleye girişerek sonunda Amerika kıtasında bir devletin doğuşuna kaynaklık etmişlerdir (Aktan, Dileyici, Saraç, 2002).

Vergileme tarihine vakıf olan birçok filozof medeniyetlerin doğuşunda, gelişmesinde ve çöküşünde vergilerin ne derece önemli olduğunu pekâlâ anlamışlardır. İnsanlık tarihine adını altın harflerle yazdıran büyük filozofların eserlerine baktığımızda az ya da çok vergi konusunu ele aldıklarını; keyfi, haksız ve adaletsiz vergilerin ne derece tahripkâr olduklarını not ettiklerini görmek mümkündür.⁴¹

⁴¹ Biz bu çalışmamızda Batı Dünyasına yön veren aydınlanma çağı filozoflarının vergi devleti ve keyfi vergileme yetkisi üzerine görüşlerini özetlemeye çalıştık. Batı dünyasının dışında kalan filozofları bu çalışmaya dahil etmedik. Burada hemen not edelim; Örneğin, İbn’i Haldun gibi büyük bir sosyoloğun vergileme konusundaki görüşleri fevkalade önemli ve değerlidir ve başlı başına incelemeyi hak etmektedir. İbn-i Haldun (1332-1406) Mukaddime adlı eserinde ağır, haksız ve keyfi vergilerin etkileri ve sonuçlarını gayet güzel tahlil etmektedir. 14. yüzyıl düşünürü, tarihçisi ve sosyoloğu olarak haklı bir saygıyı üzerinde taşıyan Haldun’a göre devletler de tıpkı insanlar gibi doğar, büyür, yaşlanır ve ölür. Devletlerin doğuşu, büyümesi ve çöküşünü Beş aşamada inceleyen Haldun, son aşamanın israf, savurganlık, lüks ve şatafat dönemi olduğunu yazar. Haldun’a göre

Mutlakiyetçilik görüşünü savunan Jean Bodin bile konu vergileme olduğunda egemen devletin yetkilerinin sonsuz ya da sınırsız olamayacağını savunur. Zira, ağır vergiler dolaylı olarak mülkiyet hakkının gasp edilmesinden başka bir şey değildir. Bodin'in "*mutlak egemen devlet-sınırlı vergileme yetkisi paradoksu*"na benzer bir hatalı değerlendirme ve yorumu Montesquieu'da görmek mümkündür. "Özgürlük-vergileme" konusunu bir paradoksal ilişkiye çeviren Montesquieu dışında Rousseau açısından da adı konmamış olsa da "adalet-vergileme" ilişkisi konusunda bir paradoks söz konusudur. Rousseau'nun adalet-eşitlik konusuna atfettiği önem pekâlâ değerli ve önemlidir; ancak bunu belirtirken vergilerin müdahaleciliğine yönelik görüşlerini kısmen ihtiyatla karşılamak gerekir. Zira "zenginden alıp yoksula vermek" şeklinde formüle edilen bir dağıtıcı adalet felsefesinin özgürlük felsefesi ile bir paradoks teşkil edeceğini unutmamak gerekir.

Aydınlanma Çağı filozofları arasında vergiler konusunu belki de en doğru bir şekilde ele alan ve inceleyen filozof Adam Smith'dir. David Ricardo ve diğer bazı filozofların Adam Smith'in vergi konularının vergilendirilmesi ile ilgili görüşlerini bir tarafa bırakacak olursak Smith bugün hala geçerliliğini fazlasıyla koruyan "vergileme ilkeleri"ni en iyi şekilde formüle eden bir düşünürdür. John Locke kanaatimizce maliyecilerin unuttuğu bir filozoftur. Oysa Locke'un keyfi devlet üzerine eleştirileri dikkatle okunduğunda onun vergileme yetkisinin sınırlandırılması üzerine çok önemli bir ilkedен söz ettiğini görebiliriz. Özellikle, günümüzde çoğunlukçu demokrasilerde yaşanan sorunlar dikkate alındığında Locke'un görüşlerinin ne derece önemli olduğu kolayca anlaşılabilir. Bugün modern demokrasilerde vergileme yetkisinin parlamentolar ve yürütme organı tarafından *keyfi* bir şekilde kullanıldığı hiçbir şekilde inkâr edilemez. Siyasal yönetimler bakımından anayasalarda yer alan "*vergiler kanunla konulur ve ancak kanunla kaldırılır*" şeklinde ifade edilen kanunilik ilkesinin sembolik bir değeri ve anlamı vardır. Söz konusu ilke siyasal yönetimlerin vergileme yetkilerini istismar ve suiistimal etmelerine engel teşkil etmez. Locke kısmen Adam Smith tarafından açıklanan bir ilkeyi çok daha açık ve güçlü ifade ile bizlere sunmuştur. Locke'un anıtsal bir değeri olan sözünü tekrar ederek çalışmamızı sonlandırabiliriz:

"bir devletin yasamasına ya da üstün iktidarına sahip olan her kimse, anlık kararlarla değil yayınlanmış ve halk tarafından bilinen kurumsallaşmış sürekli

aşırı harcamalar vergi devletini kaçınılmaz kılar ve bu da bir devletin çöküşü ya da iflasa sürüklenmesi anlamına gelir. Bkz. Haldun, 1954; 1968.

yasalarla; uzlaşmazlıkları bu yasalara göre karara bağlayacak tarafsız ve dürüst yargıçlarla yönetmekle yükümlüdür.”⁴²

Kaynaklar

Aktan, C. C. (Ed.) 2000. Haklar ve Özgürlükler Antolojisi, Ankara: Hak-İş Yayını.

Alatlı, A. (der) 2010. Batı'ya Yön Veren Metinler II (Rönesans / Protestan Reformu Erken Modern Dönem / Bilim Çağı (1350-1650), Kapadokya Üniversitesi Yayınları. Online erişim için bkz. (<http://dusuncetarihi.kapadokya.edu.tr/kategori/bati-ya-yoen-veren-metinler.html>)

Bodin, J. 1955. Six Books of the Commonwealth. By Jean Bodin. Abridged and Translated by M. J. Tooley. (New York: The Macmillan Co. (online erişim için bkz. the Liberty Library of Constitutional Classics
<<http://www.constitution.org/liberlib.htm>>

Braudel, F. 1995. Uygarlıkların Grameri. Ankara: İmge.

Franklin, J. 1986. “Bodin And Locke On Consent To Taxation: A Brief Note And Observation. History of Political Thought”, 7(1), 89-91. Retrieved July 3, 2020, Rousseau, J.-J. 1755. A Discourse On Political Economy, (sözkonusu esere online erişim için bkz: <http://constitution.org/jjr/polecon.htm>)

Gürkan, C. 2014. “David Hume’un İktisadi, Siyasal ve Felsefi Düşüncesinde Vergiler ve Devlet Borcu”, Felsefi Düşün-Akademik Felsefe Dergisi, 2, (David Hume Özel Sayısı), ss. 53-88, 2014.

⁴² John Locke’un sözleri şu kaynaklardan aktarılmıştır. Türkçe çeviri için bkz. J. Locke, 2012. Yönetim Üzerine İkinci İnceleme, 2.b. (çev. F. Bakırcı) İstanbul: Ebabil Yayıncılık.s.21. Orijinal kaynak için bkz. Locke, J. 1823. Two Treatises on Government, London: Printed for Thomas Tegg; W. Sharpe and Son.

Gürkan, C. 2016, “Klasik Siyasal Düşüncede Maliye Teorisi: Bodin, Hobbes Ve Rousseau”, Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi - Cilt:14 Sayı:2.

Haldun, İbni 1954, Mukaddime Cilt I, Z.K. Ugan (çev.), Ankara: Maarif Basımevi.

Haldun, İbni 1968, Mukaddime Cilt II, Z.K. Ugan (çev.), Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

Hughes, J. F. 2007. “The Concept Of Taxation And The Age Of Enlightenment”. In: Tiley, John ed. Studies in the History of Tax Law, Volume 2. Oxford: Hart Publishing, pp. 253–286.

Hobbes, T. 2007. Leviathan, 6.b. (Çev. S. Lim), İstanbul: YKY yayınları.

Hume, D. 1742. Of Taxes, in Essays, Moral, Political, and Literary, ed. E.F. Miller, Liberty Fund, Inc., Indianapolis, IN, 1987. Library of Economics and Liberty, [Online].

Available at:<http://www.econlib.org/library/LFBooks/Hume/hmMPL32.html>

Hume, D. 1741. Of Civil Liberty, in Essays, Moral, Political, and Literary, ed. E.F. Miller, Liberty Fund, Inc., Indianapolis, IN, 1987. Library of Economics and Liberty, [Online].

Available at:<http://www.econlib.org/library/LFBooks/Hume/hmMPL32.html>

Jackson, D. 1973. “Thomas Hobbes’ Theory of Taxation”. Political Studies, 21(2), 175–182.

Locke, J. 1691, Some Consideration of the Consequences of the Lowering of Interest, and Raising the Value of Money in The Works of John Locke in Nine Volumes, Rivington, London, 1824, 12th edition,

Locke, J. 1823. Two Treatises on Government, London: Printed for Thomas Tegg; W. Sharpe and Son.

Locke, J. 2012. Yönetim Üzerine İkinci İnceleme, 2.b. (çev. F. Bakırcı) İstanbul: Ebabil Yayıncılık.

Montesquieu, Charles de Secondat, Baron de 1914. The Spirit Of Laws, Translated by Thomas Nugent, revised by J. V. Prichard, G. Bell & Sons, Ltd., London

Montesquieu, C. L. 2004. Kanunların Ruhu Üzerine (Çev.F. Baldaş). Ankara: Hiperlink Yayınları.

Rasmussen, D. C. 2017. The Infidel and the Professor: David Hume, Adam Smith, and the Friendship That Shaped Modern Thought, Princeton: Princetorn University Press.

Rousseau, J-J. 1923. The Social Contract and Discourses by Jean-Jacques Rousseau, translated with an Introduction by G.D. H. Cole (London and Toronto: J.M. Dent and Sons, 1923). Bkz. <<https://oll.libertyfund.org/titles/638>>

Rousseau, J.-J. 2005. Ekonomi Politik, (Çev. İ.Birkan), Ankara: İmge Kitabevi.

Rousseau, J. J. 1999. Toplum Sözleşmesi Ya da Siyasal Tüze Üzerine (2. Baskı) (A. Erenuluğ, Çev.). İstanbul: Öteki Yayınevi.

Smith, A., 1976. An Inquiry Into the Nature and Cause of the Wealth of Nations, Edited by Edwin Cannan, Chicago: Chicago University Press. [Online]. Available at URL: <http://oll.libertyfund.org/title/763> on 2014-02-12.

Smith, A. 1978. Lectures on Jurisprudence, (edited by. R.L. Meek, D.D. Raphael, P.G. Stein). Oxford University Press.

Smith, A. 2014. Milletlerin Zenginliği, (Çev. H. Derin), 9.b. İş Bankası Kültür Yayınları.

Voltaire, 1901. The Works of Voltaire. A Contemporary Version. A Critique and Biography by John Morley, notes by Tobias Smollett, trans. William F. Fleming (New York: E.R. DuMont, 1901). In 21 vols. Vol. III. 10.07.2020. <<https://oll.libertyfund.org/titles/352>>

Voltaire , 1959. Candide ya da İyimserlik Üzerine. 2.b. (Çev. F. Baldaş), M.E.B. Fransız Klasikleri Dünya Klasikleri Dizisi:3 İstanbul:MEB Yayınları

Voltaire, Hikayeler II, 1968. (Çev. F. Baldaş), Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

Voltaire, 2006. Voltaire's Philosophical Dictionary, Produced by Juliet Sutherland, Lisa Reigel and the Online, Distributed Proofreading Team at <http://www.pgdp.net>

Wolfe, M. 1968. "Jean Bodin on Taxes: The Sovereignty-Taxes Paradox", Political Science Quarterly, 83(2), 268-284.